

ภาษาและวัฒนธรรม: ความหมาย ความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างกัน

Language and Culture: Its Meaning, Importance, and Relation

พระอุดมธีรคุณ*

Phra Udomtheerakhun

บัณฑิตกา จารума**

Bantika Jaruma

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในสังฆราชูปถัมภ์

Mahamakut Buddhist University Mahapajapati Buddhist College

Email: Jbantika@gmail.com

Received : May 5, 2020

Revised : May 15, 2020

Accepted : May 29, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ และความสัมพัทธ์ระหว่างกันของภาษาและวัฒนธรรมโดยศึกษาผ่านการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าภาษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารในชีวิตประจำวันตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการสื่อสาร ส่วนวัฒนธรรมเป็นเรื่องทุกประการที่อยู่ในวิถีชีวิตมนุษย์ ดังนั้น ภาษาและวัฒนธรรมจึงมีลักษณะคล้ายกันในแง่ที่ว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ สามารถถูกสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งจนกลายเป็นระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ การปฏิบัติอันเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะของคนกลุ่มนั้น อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะเฉพาะของภาษาที่มีหน้าที่เพื่อการสื่อสาร ความหมายอันสะท้อนความคิด ทศนคติ ค่านิยมและถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ใช้ภาษาอันเป็นลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าภาษามีฐานะเป็นสาขาหนึ่งของวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ภาษา; วัฒนธรรม; ความหมายของภาษาและวัฒนธรรม;

ความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรม; ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม

*ผู้อำนวยการและอาจารย์ประจำมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในสังฆราชูปถัมภ์ Director and Lecturer of Mahapajapati Buddhist College

** อาจารย์ประจำมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในสังฆราชูปถัมภ์ Lecturer of Mahapajapati Buddhist College

Abstract

This article aims to present the knowledge on the meaning and the importance of language and culture, and its relationship. The data were collected by literature review on the concepts and theories related. The study found that Language is a symbolic system created by human for daily communication as the human's objectives. For Culture, it is the whole things in the way of human life. Therefore, Language and Culture have the same aspects in case of the things created by human, and being able to be learned from one generation to another one generation until forming the uniqueness and identities of its patterns, regulations, and practice. However, as a specific aspect of language is to communicate the meanings that reflected thoughts, attitudes, values, and residences of the language users, that are one of aspects of the culture so It could say that Language is a branch of Culture.

Keywords: Language; Culture; Meaning of Language and Culture; Importance of Language and Culture; Relationship between Language and Culture

บทนำ

การเติบโตทางเทคโนโลยีและเครือข่ายทางสังคมที่ขยายใหญ่ขึ้นระดับโลก ส่งผลให้แต่ละประเทศล้วนกำหนดทิศทางการพัฒนาความร่วมมือเชิงเครือข่ายนานาชาติและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การสร้างความร่วมมือภูมิภาคอาเซียนที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างความก้าวไกลของภูมิภาคผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัย สร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการศึกษา^๑ ดังนั้น ประเทศในภูมิภาคอาเซียนจึงเกิดการแลกเปลี่ยนทางสังคมอย่างเป็นพลวัตผ่านการจ้างงาน ความร่วมมือเชิงเครือข่าย และการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ หลักฐานดังกล่าวเห็นได้จากการเปิดรับสมัครงานผู้มีทักษะภาษาอังกฤษและภาษาในภูมิภาคอาเซียนของบริษัทข้ามชาติและเครือข่ายการทำงานระหว่างประเทศ การเปิดสอนภาษาและวัฒนธรรมของประเทศอาเซียนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ของไทย ด้วยเหตุนี้ ภาษาและวัฒนธรรมจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อปูความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความหมาย

^๑ สำนักงานเลขาธิการอาเซียน, **แนวคิดหลัก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.asean2019.go.th /th/abouts/key-concepts/> [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๓]

และความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรมผ่านมุมมองของนักคิดต่าง ๆ และเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกันอันเป็นหลักการที่ทำให้เห็นการทำงานของภาษาภายใต้บริบทวัฒนธรรมและภาษาในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมด้วยตัวของมันเองเพื่อเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมในระดับที่สูงขึ้น

ความหมายของภาษาและวัฒนธรรม

คำว่า “ภาษา” มาจากคำในภาษาสันสกฤตว่า ภาษา ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า ภาษา โดยความหมายตามรากศัพท์ เป็นคำกริยา แปลว่า กล่าว พูด หรือ บอก ซึ่งเมื่อนำมาเปลี่ยนรูปเป็น “ภาษา” ในภาษาไทย ได้ทำหน้าที่เป็นคำนาม มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า คำพูด หรือถ้อยคำ^๒ อย่างไรก็ตาม นอกจากความหมายตามรากศัพท์แล้ว ยังมีนักคิดหลายท่านอธิบายความหมายของภาษาไว้หลากหลายซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มที่มองภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมายผ่านวิธีการกล่าว การพูด หรือการบอกอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ ตัวอย่างเช่น ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ – ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๑) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วิธีที่มนุษย์แสดงความตั้งใจเพื่อบอกให้ผู้ที่ต้องการให้ทราบได้ทราบผ่านการใช้เสียงพูดที่มีความหมายตามที่ตกลงกัน เพราะฉะนั้น ภาษาจึงประกอบด้วยเสียงพูดและความหมาย โดยเสียงพูดนั้นเรียกว่า อากาภายนอก ส่วนความหมาย เรียกว่า อากาภายใน ซึ่งทั้งสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันแยกออกจากกันไม่ได้^๓ ส่วนนักคิดในยุคปัจจุบันอย่าง ฌักทรี เทพพรณะ ได้อธิบายไว้ว่า ภาษาคือวิธีการที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจระหว่างกัน โดยใช้เสียง กริยา อากา ถ้อยคำซึ่งวิธีการเหล่านี้ต้องมีระเบียบและการกำหนดรู้ความหมายร่วมกัน^๔

๒. กลุ่มที่มองภาษาเป็นการสื่อสารระดับคำหรือประโยคที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ได้แก่ อุดมวิโรจน์สิขกิตต์ที่มองว่าภาษาคือคำหรือประโยคที่ใช้ในการแสดงความคิดเห็นหรือใช้สื่อความหมาย โดยแต่ละภาษาจะมีความแตกต่างกัน^๕ ส่วนกำชัย ทองหล่อมองว่าภาษาเป็นเครื่องสื่อความหมายระหว่างมนุษย์ที่มีระเบียบคำและจังหวะเสียง ทำให้มนุษย์กำหนดรู้ความประสงค์ของกันและกัน^๖ และวิจิณต์

^๒ ศนาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *ภาษากับการสื่อสาร*, (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๖.

^๓ ธนานันท์ ตรงดี และคณะ, *วัฒนธรรมการใช้ภาษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๑-๓๒.

^๔ ฌักทรี เทพพรณะ, *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๕ ฌักทรี เทพพรณะ, *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*, หน้า ๓๒.

^๖ กำชัย ทองหล่อ, *หลักภาษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รวมสาส์น (๑๙๙๗) จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

ปฏิวัติวัฒนธรรม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เพิ่มเติมลักษณะของวัฒนธรรมในแง่ของความมั่นคงของชาติไว้ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งระบุว่า “ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญ งอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียว ความก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน”^{๑๑} ส่วนยุคปัจจุบันได้เพิ่มเติมความหมายที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิตคนกลุ่มย่อยในสังคม ดังปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งเป็นฉบับล่าสุด ได้อธิบายความหมายไว้ว่า “สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา”^{๑๒}

จากการอธิบายความหมายข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ภาษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการสื่อสาร ส่วนวัฒนธรรมเป็นเรื่องทุกอย่างที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตมนุษย์ ดังนั้น ภาษาและวัฒนธรรมจึงมีลักษณะคล้ายกันในแง่ที่ว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและทุกคนสามารถเรียนรู้ได้จนทำให้เกิดความหมายที่เข้าใจตรงกัน โดยทั้งภาษาและวัฒนธรรมถูกสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งจนกลายเป็นระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ การปฏิบัติ อันเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะของคนกลุ่มนั้น

ความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรม

เมื่อภาษาและวัฒนธรรมเป็นสิ่งมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ภาษาและวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์โดยสามารถอธิบายแยกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. ความสำคัญของภาษา

ภาษามีความสำคัญในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดความคิดของมนุษย์อันสร้างประโยชน์ในแง่การบันทึกความรู้ของแต่ละช่วงสมัยจนกลายเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของสังคม ตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของภาษาประเด็นนี้ คือ การจารึกประวัติความเป็นมาของแต่ละชนชาติ โดยประเทศไทยยกย่องให้จารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นต้นแบบแรกของการบันทึกประวัติศาสตร์ด้วยตัวเขียนที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตผู้คนในยุคแรกเริ่มของชาวสยาม นอกจากนั้น จารึกในคัมภีร์โบราณและฐานพระพุทธรูปตามวัดต่าง ๆ ได้กลายเป็นหลักฐานสะท้อนความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา การถ่ายทอดคำสอนของศาสดาแต่ละศาสนาในรูปแบบคัมภีร์ เช่น พระไตรปิฎกสำหรับพระพุทธศาสนา คัมภีร์ไบเบิลสำหรับศาสนาคริสต์ คัมภีร์อัลกุรอานสำหรับศาสนาอิสลาม โดยในแต่ละชนชาติได้แปลเนื้อหาคัมภีร์เหล่านั้นด้วยภาษาของตนเพื่อให้ผู้คนแต่ละชนชาติเข้าใจคำสอนได้ง่าย ส่วนยุคปัจจุบันมีการบันทึกภาษา

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

ในรูปแบบออนไลน์ เช่น สารานุกรมวิกิพีเดียที่รวบรวมข้อมูลสำคัญของศาสตร์ต่าง ๆ ทั่วโลก การเขียนเว็บไซต์ (Web Blog) เพื่อเผยแพร่ความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ของเจ้าของเว็บไซต์ซึ่งมีทั้งระดับปัจเจก กลุ่มทางสังคม และองค์กร เป็นต้น

สำหรับประเด็นอัตลักษณ์ของสังคม ภาษาย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นหลักฐานที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยปัจจุบันประเทศไทยมีกลุ่มคนมากกว่า ๗๐ ชาติพันธุ์อาศัยอยู่ สุวีโล เปรมศรีรัตน์^{๑๑} แบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว ตามตระกูลภาษาเป็น ๕ ตระกูล ดังต่อไปนี้

๑) ภาษาตระกูลไท (Tai Language Family) มีจำนวน ๒๔ กลุ่มภาษาหลัก ได้แก่ กะเลิง ไช่/ไทดำ คำเมือง-ยวน ญ้อ ไทซิ่น ไทกลาง ไทยโคราช ไทยตากใบ ไทยเลย ไทลื้อ ไทหย่า ไทใหญ่ ปักข์ใต้ ผู้ไท พวน ยอง โย้ย ลาวครั้ง ลาวแง้ว ลาวตี้ ลาวเวียง ลาวหล่ม ลาวอีสาน แสก

๒) ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic Language Family) มีจำนวน ๒๓ กลุ่มภาษา ได้แก่ กะซอง กุย-กวย(ส่วย) ขมุ เขมรถิ่นไทย ซอง ซะโจจ(ซุง) ซาไก(เกนชีว) ซัมเร โซ โซ(ทะเวียง) ญฮุกร (ชาวบน) ญอ บรู/ฆ่า ปลัง(สามเต้า, ลัวะ) ปะหล่อง(ตาละอั้ง) มอญ มัล-ปรัย(ลัวะ/ถิ่น) มลาบรี(ตองเหลือง) ละเมิด(ลัวะ) ละเวือะ(ละว้า/ลัวะ) ว้า(ลัวะ) เวียดนาม(ญวน/แกว)

๓) ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan Language Family) ประกอบด้วยกลุ่มภาษาจีน และกลุ่มภาษาทิเบต-พม่า รวมมีจำนวน ๒๑ กลุ่มภาษาหลัก ดังต่อไปนี้

๓.๑) กลุ่มภาษาจีน ได้แก่ กวางตุ้ง แคะ/ฮักกะ แต่จิว แมนดาริน/จีนกลาง ไทหล่า ฮกเกี้ยน ฮ้อ

๓.๒) กลุ่มทิเบต-พม่า ได้แก่ กะยา กะยอ จิงโป/คะฉิ่น บเว บิซู ปะกายอ ปะดอง โปว พม่า ละหู่/มุเซอร์ ละว้า(ก่อง) ลิซู/ลีซอ อะซา/อีกอ อิมปี

๔) ภาษาตระกูลออสโตรเนเซียน หรือ มาลาโยโพลีเนเซียน (Austronesian or Malao-Polynesian Language Family) มีจำนวนกลุ่ม ๓ ภาษาหลัก ได้แก่ มลายูถิ่น/นายู มอเกิน/มอเกลิน อูร์กะโลว

๕) ภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน หรือ แม้ว-เย้า (Hmong-Mien or Miao-Yao Language Family) มีจำนวน ๒ กลุ่มภาษาหลัก ได้แก่ ม้ง/แม้ว(ม้งดำ, ม้งขาว) เมี่ยน/เย้า

จากตระกูลภาษาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีความหลากหลายทางภาษาซึ่งสะท้อนว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเองอยู่หลากหลายกระจายทั่วประเทศ ด้วยเหตุนี้ หากใช้ความหลากหลายทางภาษาเป็นเกณฑ์ เราสามารถสรุปได้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมพหุภาษาที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อันหลากหลาย

^{๑๑} สุวีโล เปรมศรีรัตน์, “สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์”, วารสารภาษาและวัฒนธรรม, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๔๙) : หน้า ๘ – ๑๐.

๒. ความสำคัญของวัฒนธรรม

ดังที่ได้กล่าวในส่วนของความหมายไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงสำคัญในแง่แบบแผนการดำรงชีวิตซึ่งมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นต้นฉบับแบบพฤติกรรมของผู้คนในสังคมนั้น ๆ หากคนรุ่นหลังย้อนมองกลับไปในอดีตวัฒนธรรมจะเพิ่มพูนความสำคัญอีกประการหนึ่งคือเป็นมรดกทางสังคมที่ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของแก่แก่กลุ่มของตนจนกลายเป็นเอกลักษณ์และความเป็นปึกแผ่นของสังคม ตัวอย่างของวัฒนธรรมไทยที่เรายังคงสืบทอดใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ การใช้คำว่า “สวัสดี”^{๑๔} เป็นคำทักทายเมื่อเจอหน้ากันหรือสื่อสารกับบุคคลอื่นโดยคำว่า “สวัสดี” นี้ ประดิษฐ์คำโดยพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) เริ่มใช้ในช่วงปี ๒๔๗๗-๒๔๘๘ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หนังสือคณิศรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใช้ทักทายอาจารย์ในมหาวิทยาลัยก่อน ซึ่งต่อมากลุ่มข้าราชการระบอบราษฎรและกรรมการโปรแกรมวิทยุกระจายเสียงได้นำไปใช้ด้วยจึงก่อให้เกิดการใช้กันอย่างแพร่หลาย

สำหรับปัจจุบันความสำคัญของวัฒนธรรมได้เพิ่มขึ้นในฐานะสินค้าที่มีมูลค่าหรือคำศัพท์ทางวิชาการเรียกว่า “สินค้าวัฒนธรรม” ซึ่งรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์^{๑๕} ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึงสินค้าและบริการที่มีวัฒนธรรมฝังอยู่ด้วย เมื่อคนใช้สินค้าและบริการนั้น ๆ เท่ากับคนได้เรียนรู้และยอมรับวัฒนธรรมนั้นมาเป็นส่วนหนึ่งของตน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดประเด็นนี้คือ การจำหน่ายสินค้าโอท็อป (OTOP) ซึ่งเป็นการยกระดับสินค้าที่ใช้ในครัวเรือนท้องถิ่นมาเป็นสินค้าวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นนั้น ๆ ดังเช่น การใช้ภาวนากระชังรักบันลือโลกที่วัดภูมินทร์ในจังหวัดน่าน เป็นสัญลักษณ์วัฒนธรรมของจังหวัด แล้วนำมาเป็นลวดลายของเสื้อผ้าถุงเท้า และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อันเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเมืองน่าน แม้แต่การที่ปู่จ่าน ลองไม้คักร้องดังในปัจจุบันได้นำบทกลอนบรรยายภาพวาดกระชังรักมาเป็นส่วนหนึ่งของบทเพลง “แลรักนี้รันดร์” ซึ่งได้กลายเป็นตัวอย่างหนึ่งของสินค้าวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์^{๑๖} เรียกว่า “วัฒนธรรมเชิงสันติ” ซึ่งหมายถึง สิ่งที่สร้างความเจริญงอกงามแก่กลุ่มคนที่อยู่ด้วยกันด้วยความสงบหรือโดยสันติ อยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตอันประกอบด้วยความเชื่อ ทศนคติ นิสย พฤติกรรม ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อทางศาสนาที่ปราศจากความรุนแรงและมีความสงบภายในจิตใจเป็นที่ตั้ง^{๑๗} ตัวอย่างเช่น สถาบัน

^{๑๔} กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, “สวัสดี” มาจากไหน? เมื่อไร? ใครเริ่ม-สวัสดี?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.silpa-mag.com/culture/article_31081 [๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

^{๑๕} รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, ปาฐกถา “ทุนวัฒนธรรม”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิไชยง ลิมทองกุล, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๑๖} มณฑิรา ตาเมือง, ภาษา สังคม และวัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสของการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน, (พิษณุโลก : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรสีห์กราฟิก, ๒๕๕๖), หน้า ๗๕.

^{๑๗} บัณฑิตกา จารุมา, “วัฒนธรรมเชิงสันติสำหรับครู”, วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : หน้า ๓๘๕.

การศึกษาที่เปิดสอนและฝึกผู้เรียนด้านชั้นดีธรรม ยอมรับความแตกต่างและเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางความคิดและทางวัฒนธรรมจะทำให้คุณลักษณะด้านดังกล่าวติดตัวผู้เรียนจนกระทั่งเติบโตสู่สังคม กรณีนี้เห็นได้ชัดเจนในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่มีรายวิชาด้านสันติศึกษาส่งผลให้เกิดการทำงานทางความคิดกับผู้เรียนเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้อันนำไปสู่การสนับสนุนแนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนนโยบายและการทำงานของผู้คนในพื้นที่ดังกล่าว

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม

จากความหมายและความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า ภาษาและวัฒนธรรมมีลักษณะบางประการที่ซ้อนทับและเชื่อมโยงกันอยู่สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ภาษาคือวัฒนธรรม

ภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตในสังคม คือ การสื่อสารความต้องการเพื่อให้ผู้ที่เราต้องการสื่อสารด้วยมีความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับที่เราต้องการซึ่งผู้คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันนี้ต้องเรียนรู้ระบบภาษาร่วมกัน เรียกได้ว่า ต้องพูดและเขียนภาษาเดียวกันจนสามารถเข้าใจความหมายและถอดรหัสความหมายโดยนัยที่ผู้ใช้ภาษาต้องการส่งสารได้อย่างเข้าใจ และเมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว ได้มีการสืบทอดรูปแบบและแบบแผนนี้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ภาษาจึงกลายเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์และวิถีชีวิตประจำชนกลุ่มนั้น คนนอกกลุ่มที่ไม่ได้เรียนรู้ภาษาเดียวกันย่อมไม่เข้าใจความหมายที่ผู้ใช้ภาษาต้องการสื่อได้ จากการที่ภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น มีการสืบทอดและเป็นสิ่งจำเป็นในการใช้ชีวิตประจำวันนี้เอง ทำให้ภาษามีลักษณะเดียวกับวัฒนธรรม กล่าวคือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้คนในสังคม ดังตัวอย่างการใช้ภาษาเพื่อสร้างความจริงทางสังคมจนเกิดอิทธิพลทางความคิดต่อคนในวงกว้างเกิดเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งมีคำเรียกภาษาประเภทนี้ว่า “วาทกรรม”^{๑๘} เช่น วาทกรรมงดเหล้าเข้าพรรษาซึ่งนัยยะของวาทกรรมนี้บ่งบอกว่าการงดดื่มเหล้าในช่วงเทศกาลทางศาสนาพุทธเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เหมาะสม วาทกรรมความขาวคือความสวยซึ่งส่งผลให้เกิดการผลิตครีมกันแดด เครื่องสำอาง เครื่องประดับที่ก่อให้เกิดความขาวและกลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมของผู้หญิงที่ต้องการสวยต้องใช้ผลิตภัณฑ์เหล่านั้น เป็นต้น

๒. ภาษาสะท้อนวัฒนธรรม โดยสังเกตได้จากความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

๒.๑) ภาษาสะท้อนความคิดและทัศนคติของผู้พูด เช่น การใช้คำพูดที่มีความหมายด้านลบหรือเชิงประชดประชัน เป็นต้นว่า การเรียกผู้หญิงสูงอายุที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรงหรือแปลกไปจาก

^{๑๘} จันทิมา อังคพณชกิจ, การวิเคราะห์ข้อความ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑), หน้า ๒๐.

วิถีปฏิบัติในสังคมว่า “ป่า” การเรียกผู้ที่มีจุดยืนความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันด้วยคำเฉพาะต่าง ๆ เช่น “สลิม” หรือ “เสื่อหลากสี” แทนกลุ่มคนที่ไม่เลือกฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายต่อต้าน “ควายแดง” แทนกลุ่มคนที่ต่อต้านรัฐบาลพลตำรวจตรีทักษิณ ชินวัตร “คนดี” แทนกลุ่มคนที่สนับสนุนรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา

๒.๒) ภาษาสะท้อนพฤติกรรมกรรมการตีตราทางสังคม เช่น การเรียกเหมารวมคนไทยเชื้อสายมลายู ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า “โจไรใต้” การเรียกเหมารวมคนไทยอีสานว่า “เสื่อแดง”

๒.๓) ภาษาสะท้อนสะท้อนสถานภาพของคนในสังคม เช่น การเรียกผู้มีอิทธิพลทางการเมืองว่า “บิ๊ก” ซึ่งมาจากคำว่า “big” ในภาษาอังกฤษที่แปลว่า ใหญ่ ดังนั้น ใครที่ได้รับการเรียกขานว่า “บิ๊ก” ในสังคมไทยจึงสะท้อนสถานภาพของผู้นำนางในสังคม การใช้คำเรียกขานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ ว่า “พ่อหลวง” ซึ่งสะท้อนถึงสถานภาพการเป็นที่พึ่งพิงและผู้ดูแลรักษาคนไทยทั่วประเทศ ด้วยความเคารพบูชา

๒.๔) ภาษาสะท้อนถิ่นที่อยู่อาศัย เรียกว่า สำเนียง เช่น ภาษาเหนือ ภาษาอีสาน ภาษาใต้ ภาษากลาง จะมีลักษณะเฉพาะของภาษาทั้งการออกเสียงวรรณยุกต์ และคำศัพท์ และแม้แต่ในภาษาภูมิภาคเดียวกัน ยังมีสำเนียงย่อยแตกต่างกัน เช่น ภาษาใต้สำเนียงเงาะเห สะท้อนถึงถิ่นที่อยู่ของผู้ใช้ภาษาที่อาศัยแถบอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ภาษาเหนือสำเนียงเชียงใหม่ซึ่งสะท้อนถึงผู้พูดเป็นคนจังหวัดเชียงใหม่ และนอกจากสำเนียงแล้ว ยังมีคำศัพท์เฉพาะที่สะท้อนถึงภูมิสำเนาผู้พูด เช่น คนที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของไทยเรียกตุ๊กแกว่า ตุ๊กโต คนที่อาศัยอยู่ทางภาคอีสาน เรียก มะละกอว่า บักหุ้ง ในขณะที่คนที่อาศัยอยู่ทางภาคใต้เรียกว่า ลอกอ นอกจากนี้คำศัพท์เฉพาะถิ่นของแต่ละภาคมีความแตกต่างกัน เช่นกัน เป็นต้นว่า คนชุมพร เรียกผลฝรั่งว่า ยามู ในขณะที่คนตรัง เรียกว่าชมพู่ แม้จังหวัดตรังและจังหวัดชุมพร จะเป็นจังหวัดทางภาคใต้เหมือนกันแต่กลับใช้คำเรียกต่างกัน

๒.๕) ภาษาสะท้อนค่านิยมในสังคม เช่น การเรียกคนมีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยว่า “ปัญญาชน” อันสะท้อนถึงการยกย่องให้บัณฑิตเป็นปัญญาของสังคม การเรียกผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคมว่า “เซเลบ”(celeb) อันสะท้อนถึงการยกย่องคนกลุ่มนั้น ๆ ให้มีสถานภาพเหนือคนอื่น โดยคำว่า “เซเลบ” นี้มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะปัจจุบันพบว่ามีคนนำไปใช้เรียกสัตว์ที่ได้รับการชื่นชอบจากผู้คนเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น เตี้ย มข. ซึ่งเป็นสุนัขที่อาศัยอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และได้รับการชื่นชอบจนมีแฟนคลับติดตามเพจเตี้ย มข.เป็นจำนวนหลักแสนและถูกเรียกขานว่า “หมาเซเลบ” การเรียกสุนัขว่า “เซเลบ” นี้สะท้อนถึงค่านิยมความรักสัตว์ที่คนไทยปัจจุบันมองสัตว์มีสถานภาพใกล้เคียงกับคนจนกระทั่งนำไปสู่การออกพระราชบัญญัติคุ้มครองสัตว์ ในที่สุด

บทสรุป

ภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ทางเสียงและตัวอักษรที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตนต้องการ โดยผู้พูดหรือผู้เขียนและผู้ฟังหรือผู้อ่านจำเป็นต้องเรียนรู้ระบบสัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์เดียวกัน จึงจะเข้าใจความหมายของระบบสัญลักษณ์นั้น ภาษาจึงเป็นแบบแผนที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนในสังคม เพราะเหตุนี้จึงทำให้ภาษามีลักษณะเดียวกับวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามด้วยลักษณะเฉพาะของภาษาที่มีหน้าที่เพื่อการสื่อสารความหมายอันสะท้อนความคิด ทศนคติ ค่านิยมและถิ่นที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ภาษามีฐานะเป็นสาขาหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น การเรียนการสอนทักษะภาษาในสถาบันการศึกษาปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องเรียนวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย และเมื่อคนต่างภาษาสื่อสารกันจึงต้องมีความเข้าใจวัฒนธรรมการใช้ภาษาของเจ้าของภาษาจึงจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการสื่อสาร

บรรณานุกรม

- กำชัย ทองหล่อ. **หลักภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาส์น (๑๙๙๗) จำกัด, ๒๕๔๐.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ภาษากับการสื่อสาร**. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- จันทิมา อังคพณิชกิจ. **การวิเคราะห์ข้อความ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑.
- ณภัทร เทพพรชนะ. **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๔๑.
- ธนาพันธ์ ตรังดี และคณะ. **วัฒนธรรมการใช้ภาษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.
- มณฑิรา ตาเมือง. **ภาษา สังคม และวัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสของการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน**. พิษณุโลก : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรสีห์กราฟฟิค, ๒๕๕๖.
- บัณฑิตกา จารุมา, “วัฒนธรรมเชิงสันติสำหรับครู”, **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๓๘๓ - ๓๙๖.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. **ปาฐกถา “ทุนวัฒนธรรม”**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิไชยยัง ลืมทองกุล, ๒๕๓๙.
- วิจิตร ภาณุพงศ์. **โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์, “สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์”, **วารสารภาษาและวัฒนธรรม**. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๕ – ๑๗.

เว็บไซต์

อุดม วโรตม์สิขิตติ์. **ภาษาศาสตร์เหมาะสมเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นธรรม, ๒๕๕๔.
กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. “**สวัสดี** มาจากไหน? เมื่อไร? ใครเริ่ม-สวัสดี?”. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: https://www.silpa-mag.com/culture/article_31081 [๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

คณิต นิยะกิจ. “**ปรับเปลี่ยน Culture สู่วัฒนธรรม**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/education/news_1347057 [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. “**คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/30> [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๓].